

ՆԱԶԻԿ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ԵՊՀ-ի մանկավարժության ամբիոնի վարիչ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՌԱՋԻՆԸ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺ

«Հալիլ՝ լոյս տալու համար...: Լոյս տալը՝
մեր գոյութեան վախճանն է: Լոյս առնելը՝
մեր գոյութեան պատճառը»:

Գարեգին Ա

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս

Մարդիկ կան, որ անմնացորդ հալվում են ուրիշներին լույս տալու համար, հալվում՝ նվիրումով, մեծ հավատով, կատարածի բարձր գիտակցությամբ ու մեծ ինքնանվիրումով՝ Հարության և Հավերժության գաղափարով ներանձնացած ու փառավորված: Հալվում են մյուսներին ապրեցնելու և երջանկացնելու համար: Ապրում են տոկալով ու տառապելով, բայց լուսավորելու մեծ նվիրումով:

Ահա այսպիսի կյանք է պարգևված Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, խոհուն իմաստասեր և վաստակաշատ մանկավարժ Գարեգին Ա Վեհափառ Հայրապետին:

Նա ինքը լույսի և հույսի շտեմարան է, հավատի դարբնոց, Հարության ու Հավերժության նկատմամբ հավատ ու հույս ներշնչող Աստծու ընտրյալ, որ կոչված է Աստծու մեծ պատգամը փոխանցելու, իր միջոցով Բարձրյալին ազգովին հաղորդակցվելու և մեր մեծ սերը, հավատն ու նվիրվածությունը՝ Նրան հաղորդելու՝ պահելով ծով հույսը մեր ազգի հանդեպ Աստծու արդար ու քարեհան ողորմածության նկատմամբ, քանի որ, ինչպես իրացիորեն ասում է Վեհափառ Հայրապետը.

«Յոյսն է եղբր մեր լոյսը
Յոյսն է դարձեր մեր կեանքի ուղեցոյց սլաքը
Յոյսն է մնացեր մեր վերապրումի և յաղթանակի սնունդը
Եւ այդ յոյսը ինք միշտ սնանք է

Յարութեան հավատքին, անմահութեան տեսիլքին կենսատու ոյժովը»¹:

Մեր հայոց հոգևոր Առաջնորդի, միջազգային նանաչում ունեցող աստվածաբանի և գործչի, մտքի բարձր սլաքի և հարուստ խոսքի տեր ունեցող շնորհաշատ մտավորականի, երկարամյա մանկավարժական վաստակ ունեցող Մեծ ուսուցչի մասին գրելը բավականին դժվար ու պատասխանատու մի փորձ է:

¹ Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Ես հաղթեցի աշխարհի...», Ս. Էջմիածին, 1997, էջ 75:

բայց և միաժամանակ մեծ պատիվ՝ տողերիս հեղինակի համար, որ, հուսով եմ, հաջողությամբ պսակել Աստու օրհնությամբ և ներքին բարձր հիացումով:

Նշան Սարգսյանը՝ նույն ինքը Գարեգին Առաջին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, ծնվել է 1932 թվականին Սիրիայի Քեսար քաղաքում: Հայրենի գյուղի Ուսումնասիրաց Միացյալ վարժարանի նախակրթարանն ավարտելուց հետո, շարունակում է ուսումը Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոսության Դպրեվանքում, որն ավարտում է 1952 թվականին և նույն տարին էլ ձեռնադրվում կուսակրոն քահանա:

1955 թվականին «Հայոց Եկեղեցւոյ Աստուածաբանութիւնը ըստ Հայ Շարականներուն» խորագրով վարդապետական ավարտանաոր ներկայացնելուց հետո, ստանում է վարդապետական աստիճան:

Այս տարիներից էլ հենց սկսվում է Վեհափառ Հայրապետի մանկավարժական աշխատանքի մեծ ճանապարհը, որ շարունակվում է մինչ այսօր:

Նա Դպրեվանքում աշխատում է որպես ուսուցիչ (1952), իսկ 1956 թվականից գրադեցնում է տեսչի պաշտոնը: 1957-59 թվականներին Վեհափառ Հայրապետն իր ուսումը շարունակում է Անգլիայի Օքսֆորդի համալսարանում՝ ստանալով աստվածաբանական բարձրագույն կրթություն: Իսկ «Քաղկեդոնի ժողովը և Հայ Եկեղեցին» խորագիրը կրող ավարտանաոր պաշտպանելուց հետո, արժանանում է Աստվածաբանության դոկտորի աստիճանի (B. Litt.- Oxon):

Վերադառնալով Բեյրութ՝ նա նորից շարունակում է իր մանկավարժական գործունեությունը Դպրեվանքում: 1964 թվականին ձեռնադրվում է Եպիսկոպոս, 1973-ին՝ Արքեպիսկոպոս:

1977 թվականին ընտրվում է Մեծի Տանն Կիլիկիո Աթոռակից Կաթողիկոս, իսկ 1983 թվականին դառնում Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոս՝ մեծ փայլ ու շուք տալով Կիլիկյան Աթոռին՝ հսկայածավալ աշխատանքներ կատարելով ինչպես ազգային-կրոնական, այնպես էլ մշակութային և շինարարական ոլորտներում, մասնավորապես մեծ ուշադրություն րեւոելով քրիստոնեական առողջ դաստիարակության հարցի վրա՝ հիմնելով Քրիստոնեական Դաստիարակության կենտրոն:

Զափազանց կարևորելով երիտասարդության մեծ դերն ազգի հասարակական կյանքում և նրա ակտիվ մասնակցությունն ինչպես մշակութային, այնպես էլ կրոնական կյանքում, 1963 թվականին Վեհափառ Հայրապետը ստեղծում է Հայաստանյայց Եկեղեցվո Համալսարանական Ուսանողներու Միությունը (ՀԵՀՈՒՄ), որը գործում է շուրջ 35 տարի:

Նա աստվածաբանության, գրականության, պատմության և մշակույթի տարբեր հարցերի վերաբերյալ դասախոսություններ է կարդացել Հ.Բ.Ը.Մ-ի Դարուհի Հակոբյան Երկրորդական վարժարանում, Բեյրութի Համազգայինի Նշան Փալանջյան Ճեմարանում, Կանանց ֆոլեջում (այժմ՝ Beirut University College) և Ամերիկյան համալսարանում:

Դասախոսություններով հանդես է եկել նաև տարբեր երկրներում, հատկապես Ռումինիայում, որտեղ նա հրավիրել էր Ռումինիայի Օրթոդոքս Եկեղեցու Պատրիարքի կողմից:

Որպես Մեծի Տանն Կիլիկիո Կաթողիկոս, գտնվելով արտասահմանում, Վեհափառ Հայրապետը սերտ հարաբերությունների մեջ է եղել Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռի և մասնավորապես Երջանկահիշատակ Վազգեն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հետ՝ հաճախ գտնվելով նրա կողքին և արտահայտելով իր եղբայրական սերն ու գորակցությունը հատկապես Հայաստանի և հայ ժողովրդի համար ամենածանր օրերին՝ 1988 թվականի Դեկտեմբերյան երկրաշարժի ժամանակ և նրանից հետո:

Սփյուռքի ողջ հայությունը, աշխարհիկ թե՛ հոգևորական, ցնցվելով Հայաստանին բաժին ընկած այդ մեծ ողբերգությունից, մեկ մարդու նման՝ նյութապես, ֆիզիկապես, հոգեպես և բարոյապես զորավիգ կանգնեց Հայաստանի ժողովրդին՝ համայն աշխարհին մեկ անգամ ևս ապացուցելով այն խորախորհուրդ ու անառարկելի նշմարտությունն ու փաստը, որ մենք՝ Հայաստանի և Սփյուռքի հայերս, մե՛կ ազգ ենք ու մե՛կ ժողովուրդ, և որ ո՛չ ժամանակը, ո՛չ տարածությունը և ո՛չ էլ որոշ գաղափարական տարածայնություններ չեն կարող սասանել այն ապառաժյա ժայռը, որ ցեմենտված է հայոց նախնիների արմատներին ունեցած մեծ կապվածությամբ, մեր երկու միլիոն նահատակներից տված երդումով և Հայոց Աշխարհի խաղաղ ու լուսակերտ ապագան կառուցելու մեծ հույսով ու հավատով:

Վեհափառ Հայրապետը եղավ մեզ հետ, կիսեց մեր ցավերն ու տառապանքները և միաժամանակ հորդորեց տոկալ ու չկոտրվել ցավի ու վշտի ննջման տակ՝ մեզ հղելով հետևյալ իմաստուն խոսքերը. «Մի՛ մոռնար, հա՛յ ժողովուրդ, որ ժառանգորդն ես յարութեան հաւատացող եւ յարութիւնը կենսանորոգութեան ոյժի զօրութեամբը ապրող ժողովուրդի մը»²: Ու մենք ապրում ենք այդ մեծ գաղափարով տոգորված:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրվելուց հետո շարունակվեց Վեհափառ Հայրապետի սկսած հոգևոր-մանկավարժական մեծ գործունեությունը՝ ստանալով է՛լ ավելի թափ ու ընդգրկում, ծավալ ու նշանակություն, որդեգրելով մի նպատակ՝ հանուն հայ ժողովրդի խաղաղ ու բարգավաճ կյանքի ու պայծառ ապագայի:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս ընտրվելուց հետո, Վեհափառ Հայրապետը շարունակեց իր մանկավարժական գործունեությունը Ս. Էջմիածնի Հոգևոր Ճեմարանում՝ հարուստ փորձն ու գիտելիքները փոխանցելով Ճեմարանի սաներին, նրանց մեջ սերմանելով անմահության այն վեհ գաղափարը, որի գիտակցումն ու նրա հանդեպ ունեցած մեծ հավատը վնոորոշ ու նակատագրական դեր են ունեցել հայ ժողովրդի կյանքում: Որպես պատգամ են հնչում Վեհափառ Հայրապետի հետևյալ խոսքերը. «Անմահութեան կամքը, անմահութեամբ մահուան յաղթելու գիտակցութիւնն էր որ արեւ դարձաւ մեզ համար խաւար օրերուն եւ ջուր դարձաւ երաշտ օրերուն ու կեանք տուաւ մեր հայոց «փոքր ածու»-ին: Ատով ապրեցանք և ատով կ'ապրինք այսօր»³:

Դպրեվանքից մինչև Ս. Էջմիածնի Հոգևոր Ճեմարան ծավալած հոգևոր-մանկավարժական գործունեությանը զուգահեռ, Վեհափառ Հայրապետը զբաղվել է նաև ստեղծագործական աշխատանքով՝ թղթին հանձնելով իր կրոնական, փիլիսոփայական և մանկավարժական խոհերն ու մտորումները, հայացքներն ու տեսակետները:

Իր աշխատանքներում Վեհափառ Հայրապետը հանգամանալից ֆննդության է առել անձնավորության ձևավորման, մատաղ սերնդի կրթության և դաստիարակության, եկեղեցու, դպրոցի, մայրենի լեզվի, ուսուցչի ունեցած մեծ դերի, Հայրենիք-Սփյուռք միասնության, հոգևորի և նյութականի հարաբերության և այլ խնդիրներ:

² Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Ես հաղթեցի աշխարհի...», Ս. Էջմիածին, 1997, էջ 80:

³ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Ես հաղթեցի աշխարհի...», Ս. Էջմիածին, 1997, էջ 73:

Ցանկացած հարցի, լինի դա կրոնական, փիլիսոփայական թե մանկավարժական, Վեհափառ Հայրապետը տալիս է յուրօրինակ պատասխան՝ ինֆնատիպ վերլուծությամբ և մեկնաբանությամբ, որտեղ բացահայտվում է Աստծուն անմնացորդ նվիրյալ հոգևորականը, խոհուն իմաստասերը և հմուտ մանկավարժը:

Երիտասարդ սերնդին ուղղված Վեհափառ Տիրոջ յուրաքանչյուր խոսք տոգորված է սիրով, գորովանքով, հավատով ու մեծ լավատեսությամբ:

Մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում Վեհափառ Հայրապետի մտքերը մարդու, նրա ինֆնության, կազմավորման և ինֆնանաչման վերաբերյալ:

Մարդը, ըստ Նորին Սրբության, հարանուն և հարափոփոխ մի էակ է, որը կյանքի զարգացման ընթացքի հետ ենթարկվում է փոփոխությունների, փոխվում է ինֆնըմբոնումբ, այսինքն «մարդը կայական գոյութիւն մը չէ, - ասում է Վեհափառը, - այլ լինելային երեւոյթ մը: Հետևաբար, իր ինֆնանաչումը շարունակական ընթացք մըն է եւ ոչ թէ առարկայական, մէկ անգամուան համար մտասեւեռումով ձեռք բերուելիք իրականութիւն մը»⁴:

Մարդու ինֆնությունը նա նմանեցնում է բազմաշերտ հողին, որն ամեն անգամ երբ փորես ու պեղես, «նորանոր ուղիքներ դուրս կգան այնտեղից, որոնք կզարմացնեն հանախ մարդ-հողագործին...»:

Կուզենայի ամբողջովին մեջբերել մարդկային կյանքի մեկնության՝ Վեհափառ Հայրապետի խոսքերը. «Իր հիմնական բաղկացութեան մէջ կեանքը՝ մարդու շարունակական կազմաւորումը, տեւական ինֆնակերտումը, յարանուն գիտութեան, ընդարձակուող ու խորացող նաչման ընթացք մըն է: Ով որ կը դադրի գիտնալէ՝ կը դադրի մարդկայնօրէն ապրելէ: Ով որ կ'արհամարհէ նաչման նիգը՝ կոյր, կայական, մեռելային վիճակի մը կը մատնուի, որուն նոյնիսկ եւ յանախ անգիտակից կրնայ մնալ ինք՝ ենթական»⁵:

Մարդու ձևավորման ողջ գործընթացի մեջ իմաստասեր-մանկավարժը չափազանց կարևորել է մարդու ինֆնանաչումը՝ այն համարելով ամենից դժվար, գրեթե անկարելի գիտություն, բայց և միաժամանակ «ամենաանհրաժեշտը, կենսականը, հրամայականը և օգտավետը մարդ-էակի համար»:

Ինֆնանաչման պրոցեսի ընթացքում մարդը կարողանում է վեր հանել և հստակեցնել իր ունեցած կարողություններն ու ունակությունները, չափավորել իր ցանկություններն ու պահանջմունքները՝ եղած հնարավորություններին համապատասխան, որպեսզի չտարվի ինֆնախաբեությամբ, որը կարող է վնասել նրան իր հետագա ողջ կյանքում:

Մարդկային կյանքը Վեհափառ Հայրապետը կայացած է համարում միայն հասարակության մեջ՝ իրավացիորեն գրելով. «Մարդկային կեանքը հաւաքական իրագործում մըն է, եւ անհատները որքան ալ որ ուժեղ ըլլան, տաղանդաւոր, ոչինչ կրնան իրագործել, երբ ապրին ու աշխատին անջատաբար մարդկային հաւաքականութենէն»⁶:

Վերջին տարիներին Հայաստանում տեղի ունեցող իրադարձությունները՝ թե՛ քաղաքական, տնտեսական, ընկերային և թե՛ հոգևոր ոլորտներում, հանգեցրին լուրջ փոփոխությունների վերոհիշյալ բոլոր բնագավառներում: Բնականաբար,

⁴ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Ծանի՛ր զԲեզ...», 1983, Անթիլիաս, էջ 14:

⁵ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Ծանի՛ր զԲեզ...», 1983, Անթիլիաս, էջ 11:

⁶ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Խորիէ եւ մտիր», Ս. Էջմիածին, 1995, էջ 58:

դրանք առաջ բերեցին նաև արժեքների նկատմամբ մարդկանց վերաբերմունքի լուրջ փոփոխություն:

Այս հարցի վերաբերյալ իր մտահոգությունն է արտահայտում նաև Վեհափառ Հայրապետը. «Այսօր արժեքների վերիվայր շրջում կա: Մեր երիտասարդությունը արժեքների սխալ ըմբռնում է հառաջ բերում իր մտայնության մեջ: Եվ դա գլխավորաբար գալիս է արևմտյան մշակույթի սխալ հասկացողությունից: Այդ մշակույթի այն երևույթներից, որոնք մակերեսային ու վաղանցուկ են և որոնք այսօր կան, վաղը՝ չկան: Դա վնասում է մեր ազգի բարոյական, ազգային, կրոնական, հոգևոր դիմագծությանը»⁷:

Եվ սրանից ելնելով, գտնում է, որ այսօր մենք այնպիսի դաստիարակչական համակարգի կարիք ունենք՝ լինի դպրոցում, թե հանրության մեջ, որ կարողանա արժեքների գաղափարը ճիշտ կերպով մեկնաբանել մեր զավակներին: Մեզ անհրաժեշտ է «հանրային դաստիարակություն, հանրային առողջություն, արժեքների գաղափարի վերաբարմացում»:

Այսօր մեր կրթական համակարգը վերափոխումների գործընթացի մեջ է՝ մանկապարտեզից մինչև բուհ, որի նպատակն է անող սերնդի համար ապահովել համակողմանի և ներդաշնակ զարգացում, տալ նրան լիարժեք դաստիարակություն և նախապատրաստել կյանքին՝ բարձր պահելով նրա մեջ ազգային ինքնագիտակցության ոգին:

Կրթական համակարգի մասին իր արժեքավոր մտորումներն է հայտնել Վեհափառ Հայրապետը՝ ասելով. «Կրթական մեր համակարգը պետք է ուղղվածություն ունենա ազատ և անկախ Հայրենիքի կերտումի գաղափարով: Այսօր մենք պետք է ուենանք ազգային մի գաղափարաբանություն: Մեր նոր Հայրենիքի ազատ ու անկախ Հանրապետության հռչակումը հոգեփոխություն պետք է առաջ բերի ժողովրդի մեջ, որ սիստեմ փոխել, առանց մարդը փոխելու, հաջողության չի հանգի: Սակայն ուսուցումը միայն ազգային չէ: Մարդ-էակ պետք է պատրաստես: Համամարդկային արժեքներ փոխանցես: Հետևաբար, մարդ-էակ, մարդու մեջ հայր կազմավորելը պետք է լինի մեր նոր փիլիսոփայությունը մանկավարժական դպրոցներում, հանրային կրթական մեր բոլոր հաստատություններում»⁸:

Իսկ այս գործում իր անգնահատելի, վնոորոշ ու կարևոր դերն ունի հայ ուսուցիչը, ֆանգի ուսուցչի ձեռքին է գտնվում մատաղ սերնդի ձևավորման, զարգացման և դաստիարակության պատասխանատու գործը: Նա է կերտում ապագա սերունդը: Եվ դրա համար չափազանց կարևոր է, թե ինչպիսի անհատականության տեղ մարդ է նա և ինչպես է կատարում իր մեծ առաքելությունը:

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ասում է. «Երկու տեղ կա իմ կյանքում, որտեղ ես ինձ երջանիկ եմ գգում. առաջինը դասավանդության պահն է, երկրորդը՝ խորանի վրա - Պատարագ մատուցելիս: 1952 թվականից մինչև օրս ես երբեք չեմ դադարել ուսուցիչ լինելուց»⁹:

Վեհափառ Հայրապետը մասնագիտականից առավել մեծ տեղ է տալիս ուսուցչի անձնային որակներին և միանգամայն իրավացիորեն գտնում է, որ ուսուցչի համար ամենակարևորը նվիրումն է գործին, որն իր մեջ ներառում է հետևյալ բաղադրատարրերը.

⁷ Հարցազրույցից, 16 օգոստոսի, 1997, Ս. Էջմիածին:

⁸ Նույն տեղում:

⁹ Նույն տեղում:

1. ապրում, 2. նախանձախնդրություն, 3. ազգային շահի գիտակցում:

Միանգամայն տեղին են հնչում Վեհափառ Հայրապետի մտահոգությունն արտահայտող հետևյալ խոսքերը. «Հայ ուսուցիչը այսօր դարձել է արհեստաւոր: Կը սպասէ զանգակին, որ հնչէ, որպէսզի երթայ ուսուցչարան եւ խօսի թէ այդ օրը ինչ նորոյթ կայ շուկայի մէջ: Դասարանէն դուրս ուսուցչութիւնը մեծաւ մասամբ եւ իր հարազատ կոչումով չապրուիր մեր կեանքին մէջ: Այսօր մենք փայլը կը փնտռենք - լոյսը մոռցած ենք, շարքը կը փնտռենք - ներքին գեղեցկութիւնը մոռցած ենք, կեղեւը աւելի կը խօսի, քան աւիշը, երեւնալը աւելի կ'արժէ, քան ըլլալը»¹⁰:

Այո, ցավոք, այսօր ուսուցիչներից շատերը ընթացիկ շուկայական սպառողական կյանքի հոգսերով ավելի են տարվել:

Եվ այս առումով չափազանց կարևոր է ու հետաքրքիր վաստակաշատ մանկավարժի այն հարցադրումը, թե «ուսուցիչը դասարանից դուրս ինչքան ուսուցիչ է, երեկոյան մտածո՞ւմ է, արդյոք, իր դասերի մասին, ազատ ժամերին իր ուսուցչության զարգացման, հմտության նոխացման, իր մեթոդաբանության բարեկարգման մասին»: Եվ տալիս է հետևյալ պատասխանը. «Այսօրվա ուսուցիչների ստվար մասն իր ինքնարտահայտությունը եղող ապրումը չի դրսևորում, հողվածներ չի գրում, չի արտահայտում: Ապրումն է պակասել այսօրվա ուսուցիչների մոտ»¹¹:

Հիրավի, այսօր սա լուրջ ու մտահոգիչ հանգամանք է մեր հասարակության ու ժողովրդի համար և, որ ամենագլխավորն է, մեր մատաղ սերնդի վաղվա օրը ճիշտ կերտելու սուրբ գործի համար, որի հանդեպ ցանկացած թերացում ու ոտնձգություն անթույլատրելի է և դատապարտելի:

Հայ ժողովուրդը նյութականի մեջ երբեք չի գտել իր գերագույն արժեքը, քանի որ նա միշտ գիտակցել ու ամեն ինչից վեր է դասել գիրն ու գրականությունը, եղել է և է՝ արարող ու մնայուն արժեքներ ստեղծող ժողովուրդ: Իսկ այդ գործում հայ ուսուցչությունը, հայ գրագետներն իրենց պատմական առաքելությամբ վնոորոշ դեն են խաղացել՝ պահպանելով մեր ազգային ինքնությունը, մեր մայրենին ու մեր հոգու գոյությունը:

Հուսանք, որ ներկայիս ժամանակավոր դժվարությունները ի գործ չեն լինի խամրեցնելու հայ ուսուցիչների այն բոցավառ ջահը, որի կենարար լույսը դարեր շարունակ ճիշտ նախադրի ուղեցույց է եղել մեր երիտասարդ սերունդների համար՝ ոսկեպսակ ունենալով մեր հայոց մշտադալար լեզուն, «դարերի վրա անպատմելի սիրագործություններ կատարած լեզուն»: Այս առնչությամբ Վեհափառ Հայրապետը գրում է.

«Վանքերու կամարներուն տակ ան հնչեց տիւ եւ գիշեր:

Մագաղաթներուն վրայ ան շնչեց եւ ներշնչեց:

Քարերուն վրայ ան իմաստ տուաւ այլապէս կոյրիմաստ:

Բազալդներուն եւ տուֆե զանգուածներուն:

Պալատներուն մէջ ան հնչեց պատգամաշեշտ:

Բանակներուն հետ քաղեց իրրեւ յաղթերգ:

Ցնծութեան սեղաններուն ան շենցուց սրտեր:

Տիրալից պահերուն կապեց գօտին հոգիներուն:

¹⁰ Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Խորիէ և մտիր», 1995, Ս. էջմիածին, էջ 254:

¹¹ Հարցազրույցից, 16 օգոստոսի, 1997 թ., Ս. էջմիածին:

Լեզուին բացուող մանուկի ժպիտն եղաւ:

Եւ այս եղաւ պատմութիւնն Հայոց...»¹²:

Եվ շարունակելով ասում է. «Հայ գիրը կենսատու ջուր է, աւիշ ու արիւն մեր ազգի կեանքին մէջ: Գիրն ապառաժ կը դառնայ հոգիի դիմացկունութեան որպէս գրաւական»¹³:

Առանց հիացումի ու հպարտութեան չես կարող խոսել Վեհափառ Հայրապետի «Հայ մարդը հայ գիրքին դիմաց» աշխատութեան մասին, որտեղ տրվում են հայ գրքի այնպիսի խորաթափանց և հոգեցունց բնութագրումներ ու արժևորումներ, որոնք հնչում են որպէս պատգամ մեզ՝ բոլորիս համար.

«Գիրքը մարդուն հոգեմտաւոր աշխարհին արտացոլումն է:

Գիրքը՝ զգացումներու բխումը, գիրքի հունով հոսող:

Գիրքը՝ մտածումներու մարմնացումը, գիրքի տարագով հանդերձող:

Գիրքը՝ մարդու շարունակական ինքնակերտումի ամենէն կարեւոր ազդակը:

Գիրքը՝ փառապաշտութեան տարածման եւ զարգացման անիւր:

Ի՞նչ պիտի ըլլար բնութիւնը առանց լոյսին:

Խաւար է աշխարհը առանց գիրքի:

Խոպան է մարդկային կեանքի հողը առանց գիրքի ակօսումին»¹⁴:

Գրքի արժեքն է՛լ ավելի է կարևորվում հատկապէս մեզ՝ հայերիս համար, քանի որ նա հայի համար եղել է, ինչպէս գրում է Վեհափառ Տէրը, «Պատիւը, պարտքը, տագնապը, նանապարհը, ընկերը, հանգոյցը յաւերժութեան և ժամանակի, զրահանդերձը, «օճանասփիւռ» հայութեան, «սպեղանիք գօրաւորք», բալասանը, այգեստանը, կենդանագիրն ու «Մանանայ»-ն, նուագարանը հայ հոգիին, և արիւնը հայուն»:

Հիրավի, հայ գրքին տրված զարմանահրաշ, խորախորհուրդ ու համապարփակ մի բնութագրություն: Ավելին, թերևս, չես ասի:

Ջորավոր ու ճշմարիտ են հնչում Մեծ մանկավարժի հետևյալ խոսքերը. «Մենք կանք մեր լեզուին շունչը մեր ազգին մէջ կենդանի պահող գիրով ու գիրքով: Սրբութեան, նուիրականութեան օծումն ունի իր մէջ Հայ գիրքը: Ո՞ւր կը գտնէք հայ կեանքին հայկականութիւնը: Ո՞ւր կը հանդիպիք հայ հոգիին հայեցիութեան:

Ձեռագիրներուն մէջ հազար-նիւթեան եւ հազար-գունեան:

Ձեռագիրներէն եւ անոնց ժառանգորդ

«Տիպ ու Տառ»-ի մարմնացումներէն վեր յառնող եւ յաւերժակենցաղ

Մեսրոպներով՝ ճշմարտախոյզ եւ ճշմարտաբարբառ,

Եղիշէներուն մէջ՝ դիւցազնաշունչ եւ նախանձավառ,

Եզնիկներուն մէջ՝ իմաստաբան եւ շնորհագիր,

Խորենացիներուն մէջ՝ հայրենապաշտ եւ խորիմաստ,

Դաւիթ Անյաղթներուն մէջ՝ ճախրագնաց եւ հոետորաբան,

Շիրակացիներուն մէջ՝ տիեզերախնդիր եւ տրամաբան,

Նարեկացիներուն մէջ՝ հոգեսոյզ եւ ներհայեաց,

¹² Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Հող, մարդ և գիր», 1996, Ս. էջմիածին, էջ 186:

¹³ Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Հայ մարդը հայ գիրքին դիմաց», Հոգեմտավոր ճառագայթումներ, 1997, Ս. էջմիածին, էջ 469:

¹⁴ Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Հայ մարդը հայ գիրքին դիմաց», Հոգեմտավոր ճառագայթումներ, 1997 թ., Ս. էջմիածին, էջ 468:

Շնորհալիներուն մէջ՝ աղօթամբումն ի մեղեդիաբարբառ,
Տաթեւացիներուն մէջ՝ լիաբան և ջատագով,
Քուչակներուն մէջ՝ ժողովրդախօս և տաղասաց...,
Սայաթ-Նովաներուն, Աբովեաններուն,
Դուրեաններուն, Պարոնեաններուն,
Բաֆֆիներուն, Զօհրապներուն, Ահարոնեաններուն,
Մեծարեցներուն, Վարուժաններուն, Թէֆեաններուն, Օշականներուն,
Զարեաններուն, Զարեցներուն, Սեւակներուն մէջ,
և դեռ այնքան-այնքան ուրիշներուն մէջ, շիրիմէն անդին եւ ասդին,

Երկնքի մէջ լուսաւորեալ եւ երկրի վրայ դեռ զինուորեալ՝ յովարժէֆ եւ կենսախայտ»¹⁵:

Այո՛, Վեհափա՛ն Տեր, Դուք իրավացի եք, այստեղ է հայի հոգին, այս անուններով մկրտված գրգռի միջով է անցնում հայի ճանապարհը՝ «դարերու հանգրուաններով եւ գալիքի դեռ անծանօթ հորիզոններով՝ յաւերժութեան մշտաբարբառ յուշարձան ունենալով Հայ Գիրքը՝ անխորտակելի զէնքը յաղթութեան»¹⁶:

Մայրենի լեզու, հայ գիրք, հայի աննկուն ու մարտնչող հոգի և ֆրիստոնեական մեծ հավատք,- ահա սրանք են մեր ժողովրդի այն զորավոր ու անխորտակելի ուժերը, որոնց դեմ անկարող գտնվեց ցանկացած զենք ու բռնություն:

«Հայ ժողովուրդը ֆրիստոնեական կրօնի մէջ գտաւ յոյսի վարդապետութիւնը՝ որ ինքնին լոյսն է կեանքի...»¹⁷, - գրում է Վեհափառ Տերը:

Այսօր անառակելի ու անժխտելի է այն փաստը, որ հայ ֆրիստոնեական հավատքը և Հայաստանյայց Եկեղեցին անգնահատելի ու վնասորոշ դեր են խաղացել հայ ժողովրդի թե՛ գոյապահպանման և թե՛ նրա ազգային, հոգևոր, մշակութային, կրթական, պատմական արժեքների ստեղծման գործում:

«Եկեղեցին ժողովուրդն է հաւատքին մէջ միացած,- ասում է Վեհափառ Հայրապետը,- հայօրէն ապրող եւ մեր ազգային ինքնութիւնը հոգեւոր այս հարստութեան մէջէն արտահայտող: Եկեղեցին համահաւաքոյթն է, միասնութիւնն է բոլոր անոնց, որոնք կը հաւատան ի Քրիստոս, հայօրէն, Լուսաւորչօրէն, Մեսրոպաբար, Վարդանաբար»¹⁸:

Խիստ բնութագրական ու խորիմաստ են հնչում Վեհափառ Հայրապետի խոսքերը Հայաստանյայց Եկեղեցու կոչման ու ծառայութեան վերաբերյալ: Նա գրում է. «Հայաստանեայց Եկեղեցու սկզբնատիպ, բուն եւ միակ կոչումը հայ հոգուն հոգեկան սննդի աղբիւր լինելն է: Այսինքն, մարդ-էակի հոգեղէն բնութեան համապատասխան հոգեկան կեանքին, բարոյական նկարագրին ի սպաս դրուած ծառայութիւնը, մարդու հոգեկան ապրումների բերեղացման, ազնուացման եւ բարձրացման այնքան կենսական գործը»¹⁹:

¹⁵ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Հայ մարդը հայ գիրքին դիմաց», Հոգեմտավոր ճառագայթումներ, 1997 թ., Ս. Էջմիածին, էջ 498-499:

¹⁶ Նույն տեղը, էջ 525:

¹⁷ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Հայաստանեայց Եկեղեցին իր «ծառայական կերպ»-ին մէջ», Ս. Էջմիածին, 1996, էջ 54:

¹⁸ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Անցեալը անցած չէ...», Անթիլիաս, 1991, էջ 141:

¹⁹ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Հայաստանեայց Եկեղեցին իր «ծառայական կերպ»-ին մէջ», Ս. Էջմիածին, 1996, էջ 37:

Նա Հայաստանյայց Եկեղեցին անվանել է «հայ ժողովրդի համար հոգեւոր նշմարտութիւնների, բարոյական սկզբունքների, ազգային առողջ գիտակցութեան ներշնչման - վառարան եղող «հոգեւոր հայրենիք»²⁰:

Հայ Եկեղեցու առաքելությունը, նրա կոչումի առաջնահերթ ուղղությունն ու բովանդակությունն է «առողջ պահել հայ հոգին աստուածային վեհագոյն ապրումների, բարոյական ազնուագոյն սկզբունքների ներգործութեամբ»:

Եվ այս բոլորը մեր Եկեղեցին իրականացնում է՝ ծավալելով ազգաշահ, կրոնական, քաղաքական, դաստիարակչական, կրթական, հրատարակչական, մատենագիտական, թարգմանչական համապարփակ գործունեություն: Իսկ այս ամենի մեջ, բնականաբար, իր ուրույն տեղն ունի կրոնական դաստիարակությունը՝ որպէս նոր սերնդին հոգեւոր բարձր արժեքների հաղորդման ու փոխանցման կարևոր աղբյուր և միջոց:

Կրոնական դաստիարակությունը, ըստ Վեհափառ Հայրապետի, հարկավոր է սկսել դեռ ընտանիքում, որն իր շարունակական ընթացքը պետք է ստանա կրթօջախներում. «Կրօնը մտքի հարց չէ: Կրօնը մարդ-էակի ներքին զգացողության հարց է, որը կազմավորվում է վաղ մանկության տարիքից»²¹: Այդ իսկ առումով, Վեհափառը չափազանց կարևորում է քրիստոնեական կրթության հարցը, որը «մարդ-էակը Աստուծոյ գիտակցութեան մէջ կ'ամրացնէ»:

Այսօր, հիրավի, մենք կարիք ունենք մեր կյանքում Ավետարանի լուսավոր նշմարտության ներթափանցման և ներգործման: Դրա համար պետք է որ երեխաները դեռ մանուկ տարիքից հաղորդակցվեն այդ լույսի հետ, որը նրանց մեջ հույս, հավատ ու սեր կսերմանի Աստծու, մարդկանց և շրջապատող աշխարհի նկատմամբ:

Մեր ժամանակի միջազգային ճանաչում ունեցող հոգևոր Մեծ Առաջնորդ, խոհուն փիլիսոփա և վաստակաշատ մանկավարժ Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կրոնական, փիլիսոփայական և մանկավարժական խորիմաստ, բազմաբնույթ և արժեքավոր հայացքների մասին կարելի է անվերջ խոսել, քանի որ նրա միտքը մի անհատակ օվկիանոս է, որքան պեղես, այնքան անգին գանձեր կգտնես:

Խոսքս ուղղվում էմ ավարտել Վեհափառ Հայրապետի հետևյալ պայծառ մտածումով. «Հաւատով գօտեպնդուած, յոյսով վառուած եւ սիրով ողողուած՝ քաղենք միասին, ձեռք-ձեռքի, կողք-կողքի, որպէս մէկ ազգ, մէկ անունով, մէկ արիւնով, մէկ ճանապարհով, դէպի մէկ ապագայ»²²:

20 Նույն տեղը, էջ 56:

21 Հարցազրույցից, 16 օգոստոսի, 1997, Ս. Էջմիածին:

22 Գարեգին Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, «Ծանիր զԲեզ...», Անթիլիաս, 1983, էջ 67: